ئەگەری کاریگەری بەنداو لەسەر زەویلەرزەکەی ٦ فەبریوەری و سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزی لە تورکیادا.. شاخەوان قادر شەرش

بومەلەرزە یا زەویلەرزە گەورەکەی باکور و ڕۆژئاوای کوردستان، وە تورکیا و سوریا لە ٦/٢/٢٠٢٣دا زیانێکی یەکجار گەورەی گیانی و ئابوری بە هەموو ناوچە بەرکەوتووەکان گەیاندووە، لەکاتێکدا مرۆڤە زیندووەکانی ژێر خانووەڕووخاوەکان خەبات دژ بە کات دەکەن و لەنێوان مەرگ و ژیاندا بەهیوای ڕزگارکردنن، خەڵکی وڵاتە بەرکەوتووەکان هەژاون و ڕەخنە و گومانەکان لە زیادبووندان. گوتنی زۆر لە سروشتیبوونی یا مرۆکردی بومەلەرزەکە دەکرێت، جگەلەوە گوتن لە ئەگەری پەیوەندی هەبوونی سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەی تورکیا بە بومەلەرزەکەوە دەکرێت.

دوو خاڵی گرنگ هەیە کە لێرەدا گرنگە ئاماژەیان پێ بکرێت و گونجاون هەروەستەیەکیان لەسەر بکرێت، یەکیان سەبارەت بە سروشتیبوونی بومەلەرزەکە و کاریگەری بوونی بەنداو لەم چوارچێوەیەکدا، یەکیان پەیوەندی بومەلەرزەکە بە سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزییەوەیە.

یەکەم وەکو شارەزایانی زەویناسی وەکو جیوفیزیکەکان و جیۆلۆجەکان دەیڵێن لەژێر ڕووی زەویدا 7 پلەتی گەورە و زۆر پلەتی بچوک هەن، کە بەهۆی وزە و پاڵەپەستۆکانی ناخی زەوی ئەو پانتاییە گەورەو و بچوکانە بەبەردەوامی لەجووڵەدان. وەکو شارەزایان دەیڵێن هەژان و لەرزینی زەوی ڕوودەدات کاتێ لەنێوان پانتاییەکاندا لەیەکترخشان، لەیەکتر گیرابوون یا خزین بۆ تەنیشت یەکتر ڕووبدەن. ئەوان دەڵێن ئەوەی لە باکور و ڕۆژئاوای کوردستاندا ڕوویداوە جووڵانی پێچەوانەیی تەنیشت یەکی هاوتەریبی دوو پلەتە لەو شوێنەدا. بەمجۆرە زەویلەرزە ڕووداوێکی سروشتییە و ئەو هەرێمانەی دەکەونە سنوورەکانی پلەتە تەکنۆتیکەکان tectonic plates بەتایبەتی سێ گۆشەکان واتە لەو شوێنەی سێ پلەت بەیەکتردەگەن مەترسیدارترین کە وەکو مایکرۆ تەکتۆنیک پلات Micro tectonic plates ناسراون. سەبارەت بە زەویلەرزەکەی لەو شوێنەدا هەرسێ پلەتی تەکتۆنیکی ئەناتۆلی، عەرەبی و ئەفریکایی دەگەنەوەیەک. لێرەدا ڕوودانی

ئەگەری بومەلەرزە زیاترە و بەپێی لێکدانەوەی شارەزایانی بواری زەویناسی دەکرێ بومەلەرزە لەم شوێنەی ئێستا هەموو سەد ساڵ جارێک یا زیاتر روو بدەن، بەڵام دیارکردنی کاتەکە سەختە.
بەڵام گرنگە سەرنجی ئەوە بدرێت کەوا بەپێی هەندێ لە نووسراو و ڕاپۆرتەکانی شارەزایانی بواری زەویناسیەوە، دروستکردنی بەنداو و گڵدانەوەی ئاوێکی زۆر لە ناوچەیەکدا دەکرێ کاریگەری لەسەر هاوسەنگی پلێتەکانی ژێر ڕووی زەوی تێکتۆنیک پلات tectonic plates دروستکات، بەتایبەتی ئەگەر هەرێمێک کەوتبێتە سەر سنوورەکانی بەیەکگەیشتنی سێ پارچە پلێت وەکوی ئەو شوێنەی باکوری کوردستان ئەگەرەکانی بومەلەرزە زیاتر دەکەن. بەمجۆرە دروستکردنی بەنداو دەکرێ فاکتەرێکی هاندەربێ کە دەکرێ کاریگەری زیاتر لەسەر جووڵەی پلێتەکانی ژێر ڕووی زەوی دروستکات و ببێتەهۆی ڕوودانی بومەلەرزە.
بۆنمونە لەلایەن هەندێ لە زەویناسانی چینیەوە بومەلەرزەی سیچوانی Sichuan چین لەساڵی ٢٠٠٨دا کە بەهێزی ٧،٩ ماگنیتیوت بوو و نزیکەی ٨٠ هەزار کەسی کوشت لەلایەن هەندێ لە زەویناسانەوە بە بەنداوەکەی زیپینگپووی Zipingpu نزیک ناوچەی بەرکەوتووکەوە بەسترایەوە. وەکو ئەوان دەڵێن ڕاستە ناوچەکە بە زەویلەرزە ناسراوە بەڵام ئەو هەژانە بەهێزە نائاساییە و هۆکەی گڵدانەوەی ئەو هەموو ئاوەیە لە بەنداوەکەدایە. نمونەیەکیتر بەنداوی کۆینایە Koyna لە هیندستان کە لەساڵی ١٩٦٧ بومەلەرزە لەنزیکیەوە بەهێزی ٦،٣ ماگنیتیوت ڕوویدا و ئەو بەنداوە وەکو هۆکاری هاندەر سەیری کرا.

لە لێکۆڵینەوەیەکدا کە دکتۆر جەوهەری Dr. V. P Jauhari نووسیویەتی و دراوەتە کۆمیسیۆنی جیهانی سەبارەت بە بەنداوەکان هاتووە کەوا بەنداوەکان بەهۆی ئاوی زۆری کۆکراوەیان دەتوانن بە پلێتەکانی ژێر ڕووی زەوی کەخۆیان لەژێر پاڵەپەستەدان گوشار بهێنن. هەروەها شارەزایەکی دیکەی ئەو بوارە هارش گوپتا Harsh K. Gupta ئاماژە بە ئاستی قووڵایی بەنداو لە ١٠٠ مەتر زیاتر وەکو فاکتەرێکی گرنگی دروستکردنی گوشار، وە زۆری ئاوی گڵدراوەش بەهەمان شێوە فاکتەری گرنگی مەترسیدارە. کە دەکرێ لە لەکاتی پربوونی بەنداودا یا لە دوای پڕبوونیدا هەستی پێ بکرێت. لەو لێکۆڵینەوەیەدا ئاماژە بە شوێنی هەستیاری وەکو هیمالایا، خواروی ڕۆژئاوای چین، ئێران، تورکیا و چیلی دەکرێت. ئاماژە بە زیاتر لە ١٠٠ کەیسی بومەلەرزە دەکرێت، کە پێیانوایە دەکرێ بوونی بەنداو هۆکاری هاندەربن، بۆیە داوا دەکرێ کەوا هەروەستەیەک لەبەردەم بابەتەکەدا بکرێت و بیری لێبکرێتەوە بەرلەوەی هەنگاوی دروستکردنی بەنداو لەو شوێنە هەستیارەکاندا ئەنجام بدرێت. گرنگە سەرنجی

بدەین کەوا ئەو بەچوونە نەسەڵمێندراوە و بەڵام هەندێ لە زەویناسان لەگەڵ بوونی ئەو فاکتەرە مەترسیدارەدان.

ئەگەر بیر لە پلانی هێرشی سیاسی بکرێتەوە و گریمانی ئەوە بکرێت کەوا ئەو بومەلەرزەیە هێرشێکە بەسەر کوردەکان لەلایەن تورکیاوە، ئەوە جەیمس گاهێرتی James Gaherty پرۆفیسۆر لە بواری زەویناسیدا لە زانکۆی باکووری ئەریزۆنای ئەمەریکادا دەڵێت هیچ گومانێک لەوەدا نییە کە ئەم ڕووداوە دەتەزێنە سروشتییە و دەستکردی مرۆڤ نییە. ئەو هەرێمە بەو مەترسیانە ناسراوە و بۆیە بێگومان بومەلەرزەکە ڕووداوێکی سروشتییە. هەروەها لیسا والد Lisa Wald کە شارەزای بواری جیۆفیوسیکە دەڵێت ئەو ڕووداوە بۆیە ڕوویدا چونکە هەرێمەکە هەستیارە و سنووری سێ پلێتی جیاواز لەوێدا بەیەک دەگەن، ئەو پلێتانە بە سستی دەجووڵێن و سنوورەکانیان ماوەیەکی درێژە گیربووە، بەڵام لە کۆتاییدا ئەو گوشارەیان بۆ هاتووە کە توانیووەتی بیانخزێنێت. ئەو دەڵیت بومەلەرزە بەو قەوارە گەورەیە لە توانای ئەوە بەدەرە مرۆڤکرد بێت. دەڵێت بومەلەرزەی مرۆڤکرد کە بەهۆی مین و تێکردنی شلەی تایبەتەوە لەژێر زەویدا ئەنجام دەدرێت سنووردارە و تەوژمەکەی لە ٥ ماگنیتیوت تێناپەڕێت. لەو وتارەی بڵاوکراوەتەوە جەیمس گاهێرتی و لیسا والد ئاماژە بە ئەگەری پاڵەپەستۆی بەنداو یا پەیوەندی بەنداو بە بومەلەرزەکە ناکەن، بۆیە خۆیان لەو بابەتە نەداوە.

دووەم لەلایەکیتر بەهۆی بوونی ناکۆکی نەتەوەیی لە تورکیادا وە بەهۆی پیادەکردنی سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەی پاکتاوکردن کە هەر لە گۆڕینی ناسنامە، ڕاگواستن و کوشتار و گۆڕینی دیمۆگرافیا دەگرنەخۆیان لەلایەن تورکیاوە وەکو چارەسەری کێشەی کورد لە باکوردا سەیری کراوە و سەیری دەکرێت، وەکو ئەو مەنتالە ڕەگەزپەرستییە لە کەمال مستەفا ئەتاتورکەوە ئەوها هاتووە و تەنانەت تا ئێستا دان بەبوونی کێشەی کورد نادرێت و سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزیش بەجۆرێ لە جۆرەکان بەردەوامە. بۆیە دروستکردنی کۆمەڵێک بەنداو کە ڕووبەرێکی زۆر بەرفراوان لەخاکی باکوری کوردستاندا لەدەڤەری ئەلەزیگ، مەلاتیە و ئەیدامان و دەوروبەریاندا دەگرنەخۆیان، دەکرێ بە پەیوەندی بە سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزیەوە نەبێت. تورکیا لەم ڕێگەیەوە سەدان گوند و دەیان شارۆچکە و شاری هەرێمەکە وەکو شاری حەسەن کەیفی دەڤەری باتمان بەهەموو شوێنەوارەکانیەوە خستەتە ژێرئاوەوە و بە تاهەتا نەیهێشت، وە دانیشتوانی ئەو هەرێمە بەرفراوانەش کە دەکرێ چەندان ملیۆن کەس

بەن، ناچاری ڕەوکردن کراون، دەکرێ خەڵکە ناچارکراوەکە قەرەبوویەکیان وەرگرتبێت، بەڵام قەرەبوو ناتوانێ زەدی دایکوباپیرانیان بەدەستبهێنیتەوە. ئەوانە گەلێکیان بە ئازادی یا نائارەزوومەندانە بە شوێنەکانی دەرەوەی کوردستان ڕەودەکەن و نیشتەجێ دەبنەوە و ناگەڕێنەوە. بۆیە ناڕاست نییە ئەگەر پڕۆژەی گاپ وەکو کەرستەیەک بە جێبەجێکردنی پاکتاوی ڕەگەزی لێکبدرێتەوە. چونکە دەرئەنجامی ئەوهای هەیە کە دەچێتە چوارچێوەی ئامانجەکانی پاکتاوی ڕەگەزی. خودی ناونانی بەنداوی گەورەکە بە بەنداوی ئەتاتورک لە جەرگەی خاکی کوردانەدا سەرچاوە لە مەنتالی ڕەگەزپەرستانەی دژ بەکوردی تورکیا وەردەگرێت. وەکو ئەتاتورک ئەو سەرکردەیەی تورکیا بوو کە قەدەغەی هەموو بەها و تایبەتمەندییە نەتەوەییە کوردیەکانی کرد و هەموو کوردەکانی وەکو تورک ناونوس کرد و وەکو تورکی کێوی ناساندنی و نکۆڵی لە بوونی نەتەوەی کورد لە تورکیا کرد.

دروستکردنی بەنداوی گەورە لە چوارچێوەی پڕۆژەی گاپ لەلایەن دەوڵەتی تورکیاوە لە ڕووبەرێکی گەورەی باکوری کوردستاندا، بەگومان کۆمەڵەی ئامانجی هەیە، یەکەم بەرهەمهێنانی وزەی کارەبا بە وڵات، دابینکردنی ئاو بە باشترکردنی کوشتوکاڵی ناوچەکانی دەوروبەر، پەیداکردنی کار، بەڵام ئامانجێکی گرنگیش کۆنترۆلکردنی ئاو و ڕێژەی بەردانەوەی ئاوە، کە ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر ڕێژەی ئاو لەسەر باشوری کوردستان و ئێراق و سوریادا هەیە و دەتوانێ وەکو چەکێکی سیاسی بە بەرژەوەندی ناسیونالیستانەی تورکیا بەکاربهێندرێت. دیارە پڕکردنی بەنداو ڕاستەوخۆ دەبێتەهۆی کەمبوونەوەی ئاوی ڕووبارەکان وەکو کەمبوونی ئاوی دیجلە و فورات دەیان ساڵە هەیە و بۆتە هۆی وشکبوونی زەنگاوەکانی خوارووی ئێراق بە نموونە. هەروەها گرنگە سەرنجی ئەوە بدەین کەوا دروستکردنی بەنداوی گەورە زیانیشی لەلایەنی ژینگەوە زۆرن، لەوانە زیانگەیاندنی بەسامانە ئاوییەکان کە دەرهاویشتەی سروشتیی کەمبوونەوەی ئاون، وشکبوونی زەنگاو، بەهەڵمکردنی ئاو بەڕێژەیەکی زۆر، زەربوونی فرەدانی گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن، نەمانی گەلێک جۆری ڕووەک و گیانەوەر و هتد. بۆیە دەکرێ پارێزەرانی ژینگە دژی دروستکردنی بەنداوبن.

ئەگەر بزانین بەنداوی ئەتاتورک دەتوانی نزیکە ٤٥ ملیار مەتر سێجا ئاو گڵداتەوە لە شوێنێکدا کە بە مایکرۆ تەکتۆنیک پلات ناسراوە، وە ئەگەر سەیری نائاساییبوونی بەهێزی هەژان و زەویلەرزەکە بکەین بەگومان پێکچوون لەگەڵ ئەو زەویلەورزەیەی ناوچەی سیچوانی چیندا

هەیە. ئەو زەوی لەرزەیەی باکوری کوردستان نائاسایی بووە وەکو پێشتر زەویلەرزەی تۆمارکراو خۆی لە ٦ ماگنیتیوت داوە بەڵام ئەوەیان ٧،٤ و ٧،٨ ماگنیتیوت بووە کە زۆر هێزتر و بەتەوژمتر بووە. بەمجۆرە گەدانەوەی ئاوەکی یەکجار زۆر کاریگەری لەسەر هاوسەنگی پانتاییەکانی ژێرزەویدا دەکرێ هەبووبێت. لەو ڕوانگەیەوە و ئەگەر ئەوە ڕاست بێت و بتواندرێ بسەلمێندرێت کەواتە فاکتەرێکی هاندەری گرنگی زەویلەرزەکە لەلایەن مرۆڤەوە دروست کراوە. بۆیە دەکرێ ڕووداوی بومەلەرزەکە کە بە کارەساتێکی سروشتی لێکدەدرێتەوە تەواو سروشتی نەبێت و زیادکردنی تەوژمەکە بەهۆی بەنداوەکەوە بووبێت. کاریگەریی بەنداوی ئەتاتورک لەسەر ئەو زەویلەرزە بەهێزە چی بووە بێگومان شارەزایان دەتوانن قسەی زیاتری لەسەر بکەن. بەڵام ئێمە دەتوانین بەراورد و لێکچواندن لە نێوان ڕووداوەکاندا بە پێی زانیاری شارەزایان بکەین.

جگە لەو سوود و زیانانەی کە ئاماژەمان پێکردن، دەکرێ سەرانی ناسیونالیستی تورکیا تەنها بیریان لە چۆڵکردنی هەرێمە کوردیەکان وەکو یەکێک لە ئامانجەکانی پرۆژەیەکی گەورە کردبێتەوە، هەروەها بیریان لە بەکارهێنانی ستراتیژیانەی ئاو لە داهاتوودا بەرامبەر بە وڵاتانی دراوسێ کردبێتەوە، بەڵام چاوەڕوانی بومەلەرزەوی گەورەی لەو شێوەیە نەبووبن. هەرچۆنی بێت دەرئەنجامەکانی ئەو بوومەلەرز گەورەیە کە دەکرێ ژمارەی قوربانیانی بگاتە نزیکی ٤٠ هەزار کەس یا زیاتر، کە دەکرێ نزیکەی یا زیاتر لە سەدا پەنجای خەڵکی کوردستان بن، دەرهاویشتەیەکە دەچێتە ژێر سێبەری ئەو ئامانجانەی لە پاکتاوی ڕەگەزیدا خوازراون. بەنمونە نەمانی دەیان هەزار کەس لە ئەندامانی سەر بە نەتەوەی کورد کە لەلایەن تورکە ناسیونالیستەکان نەخوازراون، بە سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزی تورکی وەکو دیاری وایە چونکە لە جیاتی کۆمەلکوژکردنیان بە کردارێکی سروشتی لەناوچوون و کەسیش ناتوانێ ڕەخنە لە تورکیا بگرێت، ناچارکردنی خەڵک لە کۆچکردن و ئاراستەکردنیان بۆ شوێنی دیکە و بەجۆرێک کە دەوڵەت دەیخوازێت وەکو ئەوەی لێدێت دەوڵەت خۆی ڕایانگوازێت، وێرانبوون و کاولبوونی شوێنەوارە کۆنە کوردیەکان ئامانجێکی سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزییە و هتد. بەمجۆرە لەڕێگەی بومەلەرزەوە ئەنجامی خوازراو بەدەستهێندراوە. ئەو لێکدانەوەیە سەیر نییە ئەگەر بزانین ڕق و دژایەتی تووندی دەوڵەتی تورکیا لە بەرامبەر تەنانەت ناوهێنانی بوونی کێشەی کورد لە تورکیادا بە ئاشکرا هەیە، وە ئەگەر کەمێک بگەڕێنەوە دواوە و سەیری بومەلەرزەکەی شاری وان لە ساڵی ٢٠١١دا بکەین کە بووەهۆی مردنی

زیاتر لە ٦٠٠ کەس و برینداربوونی زیاتر لە ٤٠٠٠ کەس، ئەوسا ڕووداوەکە بەدەی تورکە ناسیونالیستەکان بوو و لەکەناڵێکی ئاسمانی تەلەفزیۆنی تورکیادا بەئاشکرا هیوای ئەوە دەخواسترا و تکا لە خودا دەکرا کەوا ئەو جۆرە کارەساتانە لە شارەکانی دیکەی کوردانــدا ڕووبدەن و خانووەکان بەسەریاندا بڕوخێن. لەدیدی ئەوانەوە ڕووخانی خانووەکان بەسەر خەڵکەکەدا و لەناوچوونیان بۆ تورکیا و یەکڕەنگی نەتەوەی تورک زۆر پێویستە. ئێستا لەم زەویلەرزەیەدا ئەو ئامانجەی ئەو ڕەگەزپەرستەکان بێگومان هاتەتەدی. ماڵوێرانی سەدان هەزار کەس و لەدەستدانی بژێوی ژیان و لەبارچوونی خەون و ئاوتیان، دەربەدەربوونیان لە زێدی دایکوباپیرانیان بۆ ئەوان کێشەیەک نییە، وەکو بۆ ئەوان باشترین کورد، کوردێکی مردووە. بەکوردیەکەی بۆ ئەو ڕەگەزپەرستانە ئەگەر بومەلەرزەکە بەدەستی ئەوان نییە بەڵام بەدەی ئەوانە. دەکرێ ڕەخنە لەو ئاماژەیەمان بگیرێت و بڵێن ئەوەی بەسەر کوردەکاندا هاتووە بەسەر تورکەکانیشدا هاتووە. ڕاستە بومەلەرزەکە جیاوازی لەنێوان نەتەوە و ڕەگەز ناکات و ڕووداوەکە بەسەر خەڵکی هەرێمە بەجیاوازی هاتووە، بەڵام دوو خوێندنەوە دەگرێتەخۆی، چونکە نەتەوەی کورد لەژێر سیاسەتی نکۆڵیکردن لە بوون و مافەکانی دایە و هەستیارە بەرامبەر بەهەر لێدان و کەمکردنەوەیەک لە قەوارە و بەها نەتەوەییەکانی، هەرچی نەتەوەی تورکە خۆی نەتەوەی زۆرینەی باڵادەستە، بەکەمبوونەوە و ڕووکردن نە زیان بە خاکی نە بەڕێژەیان لە ئاستە بەرفراوانەکەدا دەگات.

بێگومان تاکو سەرانی تورکیا سیاسەتی نکۆڵیکردن و توواندنەوە بەرامبەر بە گەلی کورد و گەلانی دیکە پیادە بکەن، ناتوانن چارەسەری کێشە ئەتنی و نەتەوەییەکانی ناو تورکیا بکەن و هەرگیز ناتوان ئاشتی لەو وڵاتدا بەدەستبهێنن. دیارە کوردەکان مافی خۆیانە دان بە بوونیان لە خاکی دایکوباپیرانیاندا بندرێت و لە سایەی چارەسەرێکی دیموکراسیانەی درێژخایەندا بە مافە ڕەواکانیان بگەن.

پێویستە جەختی لەسەر بکەینەوە کەوا ئەو بومەلەرزە ترسناکەی لە هەرێمەکەی داوە، سنوور ناناسێت، ڕەگەز و نەتەوە و ڕەنگ و دین ناناسێت، وێرانبوون و زیانەکە بەسەر هەرێمەکدا بەگشتی هاتووە. ئەوەی خانووبەرەی باش و تۆکمەی هەبووبێت زیانی کەمی بەرکەوتووە ئەوەی دی کە بەداخەوە چینە هەژار و ناوەندیەکەن زۆرترین زیانیان واپێدەچی بەرکەوتووە. پێویستە هاوکاری و یارمەتی بە هەمووان وەکو یەک و بێ جیاوازی نەتەوە و دین و ڕەگەز بەیەکسانی بێت و بگاتە هەموو شوێنێک. بەداخەوە حکومەتی تورکیا لەئاست ئەو دادوەری و یەکسانیەدا نییە، وەکو خەڵکی شارەکوردەکان ڕەخنە و تووڕەیی زۆر

لە بەرامبەر بزریی هاوکاری حکومەتدا دەردەبڕن.
لە کۆتاییدا من لە پۆستەکی فەیسبووکدا نووسیبووم ئەو ڕووداوە تەواو سروشتییە و پەیوەندی لە دوور و نزیکەوە بە دین و بڕوای مرۆڤەکانەوە نییە، بێگومان مەبەستم دین و بڕوای ئایینی مرۆڤەکانە و دووبارە دەڵێمەوە کە ئەو ڕووداوە پەیوەندی بە دین و بڕوای ئایینی مرۆڤەکانەوە نییە. واتە خەڵک نوێژ دەکەن یان نایکەن، یا وابەستەی ڕێساکانی ئایینی ئیسلامن یا نا پەیوەندی لە دوورونزیکەوە بەو ڕووداوەوە نییە. وەکو سەبارەت بە ڕووداوە سروشتییەکان لێکدانەوەی ئایینی لۆژیکی و زانستی نیین. بەستانەوەی ڕووداوە سروشتییەکان بە ئایین گوتنەکە دەرهاویشتەی بیروهزری هەڵبەستراو و خورافیانەی کۆنی کتێب و موفەسیرە ئایینییەکانە کە هیچ بنەمایەکی هۆشمەندانەی واتادار و بەڵگەئامێزی نییە.
تێبینی: هەموو ئەو بیرو بۆچوونانەی لەسەر زەویناسی و بومەلەرزەوە نووسراوە لە سەرچاوەکان وەرگیراوە و ڕای من نیین، چونکە من زەویناس نیم و لەم بوارەشدا شارەزا نیم.

١٣/٢/٢٠٢٣

-________

سەرچاوەکان

DÆMNINGER:KATASTROFE OG VELSIGNELSEhttps://fjernenaboer.dk/temapakke/kampen-om-vandet/geografi/tema-2-daemninger/artikel/

Forskere: Kæmpe dæmning satte gang i jordskælv i Kina, https://ing.dk/artikel/forskere-kaempe-daemning-satte-gang-i-jordskaelv-i-kina-95513

Ekspert: Tyrkiets placering på tektonisk ‘mikroplade’ giver masser af jordskælv:https://www.dr.dk/nyheder/indland/derfor-er-tyrkiet-og-syrien-saa-haardt-ramt-af-jordskaelv?fbclid=IwAR2JpxGVyHNqGwZm_VSgiUI4xsZ_DgG4JaIM9qbtAJqDMWv8O8e9Rfswmx8

Turkey-Syria earthquakes: a seismologist explains what has happened, Published: February 6, 2023 9.06pm CET Updated: February 7, 2023 7.37am CET https://theconversation.com/turkey-syria-earthquakes-a-seismologist-explains-what-has-happened-199340

Earthquakes Triggered by Dams, https://archive.internationalrivers.org/earthquakes-triggered-by-dams

Harsh K Gupta, 2002, A review of recent studies of triggered earthquakes by artificial water reservoirs with special emphasis on earthquakes in Koyna, India, Earth-Science Reviews,Volume 58, Issues 3–4, October 2002, Pages 279-310, available at https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0012825202000636

Tom Kertscher, February 9, 2023,The earthquake in Syria and Turkey was a real natural disaster, and not a political attack, available at: https://www.politifact.com/factchecks/2023/feb/09/instagram-posts/earthquake-syria-and-turkey-was-real-natural-disas/?fbclid=IwAR03fpDk5UlNP8FQ7QWNIZsdjGEEN-3O5cdMsuKNww0uJwPUknbFIgPWCUA

Matthew Cappucci, February 7, 2023, The Washington Post, “What triggered the Turkey quakes? Why was the second so big? Key questions, answered,” Feb. 7, 2023, available at: https://www.washingtonpost.com/weather/2023/02/07/earthquake-turkey-syria-causes-damage/

Shai Oster, Giant Dam May Have Triggered Sichuan Quake, February 6, 2009, Originally published in The Wall Street Journal available at: https://archive.internationalrivers.org/resources/giant-dam-may-have-triggered-sichuan-quake-2841

ئایا کێشەکانی هەرێم چارەسەر

دەبن!؟.. عوسمان حاجی مارف

ڕۆژ نیە لە میدیاکانەوە دەربارەی کێشەکانی هەرێم نەبیستین، چەندین هەواڵ و ڕاپۆرت و وتارلە دیدگای جیاوازەوە سەبارەت بەو کێشانە دەخوێنینەوە،کە سی ساڵە زیاترە ئەم حاڵەتە دۆخی کوردستانی داگرتووەو سەرقاڵیەکی ناجۆروقێزەوەنی وەهای خوڵقاندوە، کە هەمیشە دودڵی و دڵەرواکێ و نائارامی لە ناو خەڵکدا پێکهێناوە. هەڵبەتە گومانی تیا نیە پاش جەنگی کەنداوو داگیرکرنی عێراق لەلایەن هێزە سەربازیەکانی دەوڵەتی ئەمریکاوە، گەژاوو ناجێگیری سیاسی لەماوەی ئەم سی ساڵەدا بۆتە حاڵەتێکی دیفاکتۆی بنەمای ژیان و گوزەرانی دانیشتوانی عێراق و کوردستان. هەروەها ماوە بەماوە، ساڵ دوای ساڵ، ئەم هەلومەرجە لەسایەی ڕۆڵ و نەخشی ئەمریکا و دەخالەت و بەرژەوەندی ووڵاتانی ناوچەکەوە، کێشمەکێشی ووڵاتانی زلهێزی دنیا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، هەروەها جێگاو ڕێگای هێزە میلیشیاکانی دەسەڵاتدار لە عێراق و کوردستاندا، دۆخەکەی لە حاڵەتێکی نالەبارترو ئاڵۆزترو بە ئاسەیی زیاتردا نیشانداوە.

بەمانایەک کێشەکانی هەرێم، جا هەرکەس هەرجۆرە لێکدانەوەیەکی بۆ ببینێتەوە، ئەوەی جێگای سەرنجە، سی ساڵ زیاترە مەتەکەیەکە بۆ سەر سنگی خەڵکی کوردستانەوە، قورسایی تەواوی لەسەر ژیان و گوزەرانی ئەو خەڵکە داناوە، کە لە بێچارەیی و بێئومێدیداهەمیشە ئەو خەڵکە لە چاوەڕوانیدان لەبەرامبەر ئایندەیەکی ناڕۆشن و نادیاردا، لەهەمانکاتدا کێشەکانیش نەک چارەسەر نابن بەڵکو جار لەگەڵ جار ڕوخسارێکی پێچیدەترو تاریکتر و بنبەستر دەنوێنێت.

مەسەلەیەک کە پێویستە بەدیاریکراوی ئاماژەی پێ بدەین، دەستنیشانکردنی خودی کێشەکانە لە هەرێمدا، واتە بەرلەوەی بگەینە ئەو پرسیارەی ئایا کێشەکان چارەسەر دەبن؟ واتە پێویستە لە خودی واقعیەتی کێشەکان و پیکهاتەکانیەوە ئەنجامگیری بدەین بەدەستەوە. ئەوەی لە ڕواڵەتدا نمایش دەکرێت ئەو گرفتانەیە کە لە مەیدانی سیاسی عێراق و کوردستاندا هێزە سیاسیەکان لە سەر پێکهاتنی حکومەت و ناوچەی نفوزو نەوت و بودجە و بازرگانی وەبەرهێنان..هتد پەیوەندی و دانوسان و گفتوگۆو کێشمەکێشی بەردەوامیان هەیە. لەڕاستیدا ئەمانە بەخۆیان کێشەی پەیوەندی و بەرژەوەندی نێوان ئەو حزب و هێزە سیاسیانەن کە دەموچاوی حکومەتی کوردستان و عێراق پێک دەهێنن. هەڵبەتە کێشەیەکی واقعین کە بەدوای جەنگی کەنداوەوە وەک هێزی میلیشیای تاڵانچی لە سەر شانەی سیاسی کوردستان و عێراق بونەتە هێزی کاریگەرو بنەڕەتی لەسەر دیاریکردنی ئایندەی

سیناریۆیەکی پڕ لە گێژاوو نائارامی سیاسیدا. واتە کێشەکانی هەرێم وە لە هەمانکاتدا کێشەکانی عێراقیش بەجیا لە هەر هەلومەرجێکی سیاسی و کاریگەری کێشمەکێشی وڵاتانی زلهێزی دنیا لەسەر ئاڵوگۆڕەکانی ناوچەکە، حزوورو ڕۆڵی حزبە ناسیۆنالست و ئیسلامیەکانیش ڕۆڵێکی تەواو نەرێنی و نەخوازراوو وەها نائیسانیان دیوە کە دەتوانین لە بەرامبەر مامەڵەیان بە تەواوی کێشەکان و نالەباری دۆخەکەدا بەرپرسیارو تاوانباریان بکەین. بە مانایەک بنەمای کێشەکان لەماوەی سی ساڵ زیاترە، حزبەکانی کوردایەتی دەسەڵاتدار بەتەواوی ئەو پێکهاتەو ئۆپۆزیسیۆنەکەشیانەوە، بە خۆیان خۆدی کێشەکانن و فاکتەری کێشەکانیشن.

بەنمونە، لەهەر ئاستێکدا باسی پەیوەندی نێوان پارتی و یەکێتی بکرێت، لە ڕێکەوتن یا ڕێنکەوتن، هیچ کات مایەی ئەمەدی کۆتاییهێنان نەبووە بە ناجێگیری سیاسی لە کوردستاندا، واتە لە نێوان خۆیاندا لەهەر حاڵەتێکی پەیوەندیدا بوبن، کاریگەری ئەرێنی کە بە قازانجی ئارامی و ژیان و گوزەرانی دۆخی خەڵکی کوردستان بێت ڕوی نەداوەو ڕوش نادات.

پارتی و یەکێتی وەک دوو هێزی میلیشیایی مافیا ئاسا لە ماوەی سی ساڵەی ڕابردودا تەنها گوزەراندنی گەمەی سیاسی و بەرامبەرکێیان بە هەوڵدانی ڕاگرتنی بەڵانسی نفوزو هێزی سیاسی خۆیان و کەڵەکەی سەرمایەو تاڵانچێتی بووە، ئەو هەوڵدانەیان بۆ ڕاگرتنی بەڵانسی هێزەکانیان و ئاستی کاریگەری چونیەتی گەمەکانیان جێگەوڕێگای سیاسی دیاریکردون، کە بەگشتی لەو بوارەدا پارتی توانیویەتی هەمیشە فشار بخاتە سەر یەکێتی وەموقعیەتی باڵاتری خۆی لە پرۆسەی بەردەوامی کێشمەکێشیاندا بپارێزێت و لە ئاستێکی دیاریکراودا گرەوی لە یەکێتی بردۆتەوە هەوڵەکانی پارتی لەم گەمەیەدا بەردەوام لە ڕاستای بچوککردنەوەو لاوازکردنی یەکێتیدا بووە، وە تا ئێستاش ئەم گەمە سیاسیەیان نەوەستاوەو ناوەستێت، بەتایبەتی لە هەلومەرجی ئێستادا ئاشکرایە کە یەکێتی و بنەماڵەی تاڵەبانی لە بەردەم چ واوەیلایەکی هێرشەکانی بنەماڵەی بارزانیدا گیریان کردووە. نادیارە کە ئایا بەرگە دەگرن یان نا، وە تاکەی ئەتوانن بەم شێوەیە بمێننەوە؟! لەلایەکی تریشەوە کێشەکانی هەرێم و حکومەتی ناوەند هەر لە هێنان و بردن و بەسەرەوبەریدایەو گرێ کوێرەیەکە ناکرێتەوە.

ئەتوانین ئەوە دەست نیشان بکەین کە ئەم شەڕو کێبرکێ و ململانێیەی نێوان پارتی و یەکێتی، بارزانی و تاڵەبانی، زۆنی زەردو زۆنی سەوز، یان بەجۆرێکی تر بەڵێین کێشەکانی هەرێم، گرفتێکی بنەڕەتی و گەورەی دۆخی نائارامی ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستانی عێراقەو بێ کۆتاییە، کێشەیەکی بێ چارەسەرە، بێ چارەسەرە بەو مانایەی تا

ئەو دوو هێزە سیاسییەی بزوتنەوەی کوردایەتی لە مەیدانی سیاسیدا وەک دوو هێزی میلیشیایی دەسەڵاتدار بونیان هەبێت، کردنەوەی دەرگای ئاسۆیەکی گەش مەحاڵە. ئەمەش ئەزمونی دەسەڵاتی سی ساڵەیان ئەوەی سەلماندوە کێشەکانیان بێ چارە دەمێنێتەوەو بارێکی گرانن بەسەر ژیانی خەڵکەوە.
ئەم دۆخە لە هەلومەرجی سیاسی کوردستاندا ناچارمان دەکات بڵێین تەنها یەک ڕێگا هەیە بۆ چارەسەری کێشەکان و دابینکردنی ئارامی سیاسی و ڕزگاری خەڵکی کوردستان، ئەویش کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی هەردوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی، کۆتایی هێنانە بە دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی.

منداڵێکی تەمەن(10) ساڵان نامیلکەیەکی شیعری بڵاوکردەوە.. ئا- کامەران حاجی ئەلیاس

(چریکەی من) نامیلکەیەکی شیعرییە ، لە نووسینی (دانیا ئارام) بڵاوکرایەوە.
دانیا ئارام ، تەمەنی (10) ساڵانە ،لە ساڵی 2012 لە شاری هەولێر لەدایک بووە،ئێستا قوتابی پۆلی پێنجەمی بنەڕەتییە،لە قوتابخانەی پێشمەرگەی بنەڕەتی تەکیەلاو.
دانیا لە تەمەنێکی زووە خولیای نووسین خوێندنەوە بووە، یەکەمین هۆنراوەی لە ساڵی (2021) لە ژێر ناوی (ئاڵاکەم) ، بڵاوکردەتەوە،(چریکەی من) یەکەمین بەرهەمی چاپکراوی ئەوە، چەندین هۆنراوەی مناڵان لە خۆدەگرێت.
(چریکەی من) لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕۆشنبیری کتێبخانەکان، لە ساڵی 2022 ژمارەی سپاردنی (1112) پێدراوە.
لە یەکێک هۆنراوەکانیدا (دانیا ئارام) دەڵێت:
من کەسێکی بەختیارم
ژیر و وریا هۆشیارم

لە ناو پۆلدا دیارم
هاورێی ژیلەو ژیارم
بەزمانی کوردی دەدوێم
هۆنراوەتان بۆ دەڵێم

ئا- کامەران حاجی ئەلیاس

شەش بروسکە شیعر.. هێدی گەڵاڵی

نهێنی

من نازانم
شنەبای عیشق
لە کوێوە دێ و بۆ کوێ دەڕوات
تۆش وەکو من
عیشق نهێنیەکە کەس پەی پێ نابات

گرێبەست

وتم :
با ئاشتبینەوە و دانیشین
وتی : بۆ کاری سیاسی
وتم : نا
ئەی لە پێناو کارکردنی کاری پەرلەمانی
وتم : نا
ئەی لە پێناو کاری حکومی
وتم : نا
ئەی پێم ناڵێیت لە پێناو چی ؟
وتم : لە پێناو واژۆکردنی
گرێبەستی خۆشەویستی...

نیگا

دوا نیگای
ئاوردانەوەی چاوی خۆر لە سیمای شار

وەک ؛
دابڕانی دوو عاشق وایە
کە خۆشەویستیان بۆ یەکتر زیاد دەکات
هەرچەندە ئازاری ڕۆحییش دروست دەکات!

یەکسان

من چیم هەیە لە دنیادا
تەنیا دەفتەرێک وشە و
گەڕیدەیی نەبێت
کەواتە ؛
منی ئێستا و منی دوێنێ و منی داهاتوو
یەکسانین بە یەک

مەرج

دەڵێن : ژیان چاوتروکانێکە و
دێت و دەڕوا
لەگەڵ تۆ بم ئەو ژیانە هەڵدەبژێرم
بەو مەرجەی پێکەوە بین.

دووری

دەردی دووری
وەک شێرپەنجەی دڵ وایە
چون نازانیت کەی دەتکوژێت!
وە نازانیت کەی کۆتایە!